

**USPORIADANIE PRVKOV PRIESTORU A PODNETY - ICH VPLYV
NA SPRÁVANIE JEHO UŽÍVATEĽOV****SPACE STRUCTURE AND IMPULSES – ITS INFLUENCE ON
VISITORS BEHAVIOUR****Dominika TITKOVÁ, Roberta ŠTĚPÁNKOVÁ¹**¹*Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta záhradníctva a krajinného
inžinierstva***ABSTRACT**

Verejný priestor je formovaný svojim fyzickým stavom, kam môžeme zahrnúť jeho architektúru, miesto, kde sa priestor nachádza a atraktivitu. Tieto vlastnosti priamo úmerne vplyvajú na jeho využitie. Ďalším faktorom vplyvajúcim na využitie priestoru je aj jeho sociálny aspekt, ktorý zahŕňa aktivity v ňom vykonávané. Ľudia sa svojim správaním v priestore vzájomne ovplyvňujú a môžu tak zmeniť správanie sa v priestore napriek nezmeneným fyzickým podmienkam, či atraktivite. V príspevku sledujeme, ako rôzne správanie ľudí a impulzy môžu zmeniť využitie priestoru. Pozorujeme taktiež, ako ľudia reagujú na iniciatívne impulzy, vynútenú interakciu, a aký dopad môže mať na využitie priestoru minimálna zmena usporiadania.

Key words: environmental behaviour, public space, space structure,

ÚVOD

Verejné priestory sa už v minulosti riešili ako jedno z najdôležitejších súčastí mesta, kde sa stretávali ľudia, nielen z pohľadu sociologického a komunikačného, ale aj ekonomického či kultúrneho. Bol zrkadlom mesta a určovalo dynamiku – život v meste.

Vnímanie priestoru človekom je ovplyvňované jeho fyzickým vzhľadom. Na základe usporiadania a svojich architektonických a vzhľadových vlastností vyvoláva v ľuďoch určité postoje a správanie. Vplyv jednotlivých prvkov usporiadania, dizajnu, a architektúry je dôležitou súčasťou pri analýzach každého verejného priestoru. Na základe vplyvu architektonických prvkov na človeka vieme predpokladať správanie jednotlivca i davu v priestore.

Vzťah človeka a prostredia je aktuálnou problematikou už dlhú dobu. Okrem toho, že sa vzájomne ovplyvňujú vedome i podvedome, formujú tak i vzťahy medzi ľuďmi a skupinami navzájom. Psychológ Kurt Lewin (1951) uvádza, že správanie (B) nie je len funkciou (f) osobného faktoru (P), ale je podmienené i prostredím (E) daného priestoru. Lewin vyjadril

tento vzťah aj vo vzorci: $B=f(P,E)$. Vyjadrené vetou: správanie je funkciou osoby v danom prostredí. Osoba teda priamo úmerne reaguje na okolité podnety.

Environmentálna psychológia sa venuje štúdiu transakcie medzi jedincami začlenenými do prostredia a fyzikálnymi rámcami (Výrost, Slaměník, 2008).

Je orientovaná na systematické vzájomné vzťahy medzi fyzickým a sociálnym prostredím a individuálnym ľudským správaním (Veitch, Arkkelin, 1995). Nemá jednotnú teóriu ktorá by mohla byť aplikovaná pri výskume na všetky typy verejných prostredí (Gifford, 2002; McAndrew, 1993; Bell, 1996; Pomeranz 1980).

Existuje niekoľko modelov environmentálneho správania.

Sú nasledovné:

1. Arousal theory = Teória zdvihu
2. Teória pracovného stimulu
3. Teória vynúteného správania sa
4. Teória adaptačnej úrovne
5. Teória stresového prostredia
6. Teória vnímania alebo poznávania

Teória zdvihu

Vzťah medzi úrovňami zdvihu, ich správaním sa a činnosťou bol zdokumentovaný vo viacerých štúdiách (Bell, 1996). Podľa Middlemista, 1976, pri štúdiu „Osobného vesmíru“, t.j. vyhovujúce vzdialenosti medzi ľuďmi, bolo preukázané, že zmenšený osobný priestor pôsobí na ľudí stresovo.

Koncept osobného priestoru rozoberal vo svojich tézach aj Hall (1966). Teóriu vzdialenosti popísal ako mieru medzi dvoma osobami podloženú mnohými rozhovormi a pozorovaniami. Sformuloval teóriu o tom, že vzdialenosť pri komunikácii medzi dvoma osobami úzko súvisí s ich sociálnym priblížením (vzťahom). Teóriu rozšíril o rôzne typy osobného priestoru, konkrétne o tieto štyri. (Hall, 1966)

- Intímna zóna – do blízkosti 45 cm. Zorné pole je malé, čuch a sluch na malú vzdialenosť hrajú v tomto momente dôležitú rolu.
- Osobná zóna – od 45 cm do 120 cm. Zväčša sa sú do nej púšťajú priatelia a dobrí známi. V tejto vzdialenosti má človek zorné pole väčšie, významnú úlohu má reč tela, ktorá je viditeľná.
- Sociálna zóna – od 120 cm – 360 cm. Formuje sa najmä medzi známymi, zahŕňa formálne interakcie. Vzdialenosť medzi osobami je taká, že fyzický kontakt už nie je možný. Mimika hrá významnú úlohu.

- Verejná zóna – vzdialenosť od osoby od 3,6 m do 7,5 m. Významnú úlohu má reč tela, kým komunikácia mimikou už nie je tak viditeľná.

Altman (1975) a Baxter (1970) uvádzajú, že táto zóna, resp. uváženie konkrétnej osoby, ktorú zónu pri komunikácii a interakcií zvolí, závisí od faktorov ako je vek, pohlavie, národnosť.

Teória pracovného stimulu

Teória pracovného stimulu chápe vonkajšie životné podmienky ako zdroj senzorických informácií (známych ako stimulus alebo stimuli), ktoré poskytujú ľuďom psychologickú stimuláciu (Gifford 2002; Veitch a Arkkelin, 1995). Tieto stimuly zahŕňajú prosté, okolité vplyvy ako je svetlo, zvuk alebo teplota ako aj komplexné fyzické prostredie ako sú budovy, ulice, tvar povrchu alebo aj prítomnosť druhých ľudí. Teória pracovného stimulu je založená na názore, že ľudia majú limitovanú kapacitu prijímania stimulov z vonkajšieho prostredia. (Veitch a Arkkelin 1995).

Pri preťažení stimulmi majú ľudia tendenciu ignorovať niektoré vonkajšie vplyvy a viac sa zameriavajú na tie, ktorých vyriešenie považujú za dôležitejšie (Bell, 1996; Veitch a Arkkelin 1995)

Vo fyzickom prostredí sa môže vyskytnúť podobná situácia keď osoba je v záťažovej situácii, stratená v neznámom meste s výškovými budovami. Vyčerpávajúce pokusy o nájdenie cesty môžu byť sťažené pôsobením prehnane množstva stimulov z okolia ako sú dopravné značky, štruktúra ulíc, ľudia, autá a budovy. Vyskytujú sa situácie, pri ktorých sú dôležitejšie stimuly z okolia ignorované. Človek sústredený na prechod davom, a samotná orientácia v priestore je potlačovaná. Veitch a Arkkelin (1995) vysvetľujú, že následky takého správania môžu spôsobiť chybný úsudok, znižovanie tolerancie, frustráciu a ignorovanie druhých, ktorí môžu potrebovať pomoc.

Teória vynúteného správania sa

Všetky teórie vynúteného správania sa, sa zameriavajú na to, že ľudia musia čeliť skutočnému alebo zdanlivému obmedzeniu, ktoré spôsobujú vonkajšie vplyvy a zdanlivému stupňu kontroly, ktorý majú alebo chcú mať nad okolím (Gifford, 2002; Veitch a Arkkelin, 1995). Tieto teórie predpokladajú, že vonkajšie prostredie je schopné zamedziť alebo limitovať správanie jedincov (Speller 2006; Veitch a Arkkelin 1995). Keď si ľudia priznajú, že stratili určitý stupeň kontroly nad okolím ich prvá reakcia je nepokoj, ktorý je nasledovaný pokusmi znovu získať kontrolu (Bell, 1996). Táto reakcia je opísaná Veitchom a Arkkelinom ako psychologický odpor.

Stádový efekt

Už filozofovia Soren Kierkegaard a Friedrich Nietzsche označili určité formy správania ľudí v ľudskej spoločnosti pojmami „davové správanie“ resp. „stádo efekt“.

Banerjee (1992) preukázal, že ľudia sú pri utváraní rozhodnutí ovplyvnení správaním ostatných jedincov v skupine. Jeho teória je založená na pozorovaní, kde jednotlivci

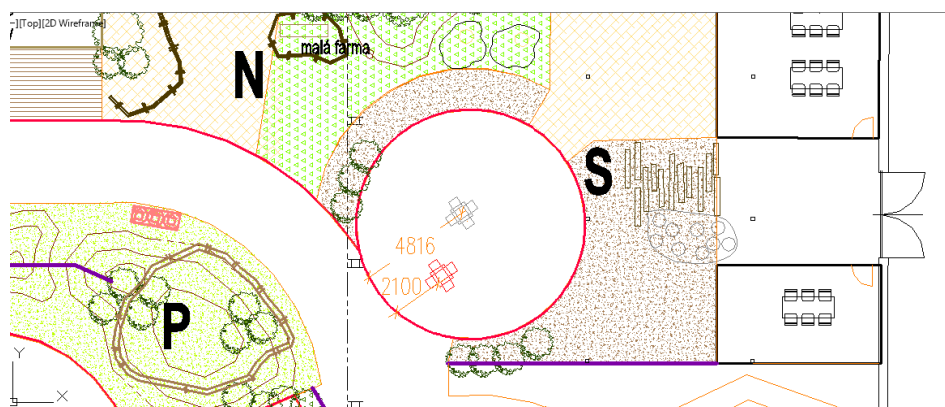
spozoruje signál osoby v jeho okolí a až na základe tohto signálu sa rozhodne pre tú istú akciu alebo o jednu z dostupných alternatív. Toto správanie tak môže spôsobiť kaskádu na seba nadväzujúcich reakcií viacerých osôb a tým v konečnom dôsledku vyššie spomínaný stádo efekt. Prvotný signál pritom nemusí byť racionálny, ako vo svojom výskume potvrdil (Asch, 1952).

Správanie davu sme skúmali v priestore výstavniska Nitra počas štyroch dní Expozície poľnohospodárskeho veľtrhu. Pavilón ponúkal širokej verejnosti rôzne interaktívne podnety, zaujímavé stanoviská a pre deti detské herné prvky. Využívanie jednotlivých stanovísk a podnetov sme sledovali:

- pasívne
- aktívnou demonštráciou alebo zmenou

1. STANOVISKO: detský kútik so stolmi a stoličkami

Stanovisko je charakterizované ako priestor so stolom a stoličkami pre deti, vizuálne oddelené kruhovým predelom na podlahe. Stôl bol umiestnený 4,8 m od vizuálnej hranice. Za 4 hodiny navštívilo toto miesto 5 detí. Po presunutí stola o 2,5 m bližšie k vizuálnej hranici navštívilo za rovnakú časovú jednotku viac ako 30 detí s rodičmi. Z toho vyplýva, že usporiadanie priestoru priamo ovplyvňuje jeho využívanie verejnosťou. Výsledky ostatné 3 dni boli podobné prvému dňu. V druhom prípade, po presunutí stolov bližšie k hranici, využilo priestor priemerne o 60% viac ľudí.

Obrázok 1 Pôdorys stanoviska s detským posedením (Titková, 2013)

2. STANOVISKO: otváracie interaktívne informačné tabule

V tomto prípade sme skúmali stádový efekt. Po dobu hodiny sme sledovali tabule pre deti, kde boli interaktívnou formou prezentované náučné informácie. Do tohto podnetu sa zapojilo 7 detí s rodičmi. Po hodine sme iniciatívne vyslali 3 študentov demonštračne odkrývať tabule. Bez akýchkoľvek vyzývání, alebo slova. Vzápätí sa k nim pripojilo niekoľko detí.

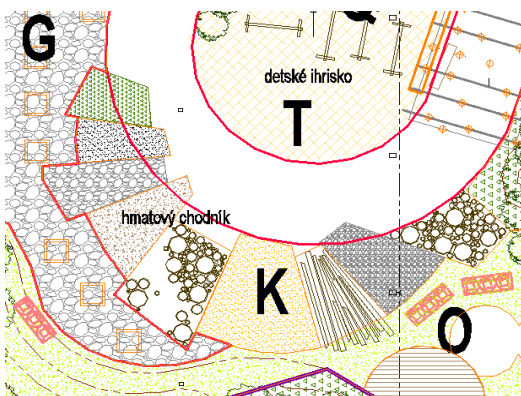
Efekt sa začal nabaľovať a behom nasledujúcej hodiny tak využilo tento herný prvok 42 detí. V nasledujúcej hodine sme deti s rodičmi vyzývali slovne k zapojeniu sa do tohto herného prvku. Na slovný podnet reagovalo 20 respondentov. Pokus sme opakovali nasledujúce tri dni s podobnými výsledkami. S demonštratívnu ukázkou bez slov reagovali deti s rodičmi v priemere o 48% aktívnejšie. S ukázkami tento podnet preukázal zvýšenie záujmu v priemere o 25%. Z toho môžeme usúdiť vplyv dvoch javov; a to stádového efektu, ale i teóriu vynúteného správania sa, kedy respondentom nebolo príjemné iniciatívne oslovenie a očakávanie reakcie od nich. Navodil sa im tak pocit, že situáciu neriadia oni sami, ale naši študenti, ktorý ich navádzali na aktivity. Priestor vtedy využívali menej.

Obrázok 2 *Herný prvok 1 (Titková, 2013)* Obrázok 3 *Otváracie infotabule (Titková, 2013)*

3. STANOVISKO

Hmatový chodník (K) bol vytvorený ako podnet pre chôdzu, alebo priame dotýkanie sa chodníka vytvoreného z rôznych typov materiálov: drevenej guľatiny, hoblín, kôry, viacero typov šišiek a trávy. Návštevníci mohli po tomto chodníku prejsť alebo sa ho dotýkať. K dispozícii mali i klasický chodník vedúci hneď popri hmatovom chodníku. Hmatový nevyužil priebehu sledovanej hodiny nikto. Po demonštračnej ukážke chodenia po chodníku našimi študentmi v nasledujúcej hodine využilo hmatový chodník 12 návštevníkov. Výsledky z celkového sledovania tohto stanoviska potvrdili zvýšenie využitia hmatového chodníka v priemere o 72% za pomoci demonštračnej ukážky.

Obrázok 4 *Hmatový chodník 1 (Titková, 2013)* Obrázok 5 *Hmatový chodník 2 (Titková, 2013)*

Správanie ľudí v priestore je závislé od jeho architektúry a usporiadania. V experimente s usporiadaním detského kútika sme mohli sledovať, že stačí presunutie jedného komponentu o 2 metre, a zmení sa prístup ľudí. Ďalší faktor vplývajúci na správanie sa návštevníkov priestoru sú samotné aktivity, ktoré sú v priestore prezentované. Týmto sledovaním môžeme potvrdiť aj Gehlov (2000) výrok, že ľudia lákajú ľudí. Do istej miery, prázdny priestor, príliš veľké architektonické merítka, odrádza návštevníkov. Keď ľudia dostanú pokyny a sú iniciatívne vyzývaní, do istej miery začnú pociťovať osobné obmedzovanie a priestor môže skôr takto odrádzať. Avšak ak dostanú návštevníci impulz vo forme ukážky využitia priestoru, bez vynútenej interakcie, priestor začnú zaplňovať, a môžeme sledovať prejavenie teórie stádového efektu. V závere by sme mohli povedať, že verejný priestor a jeho využitie nezávisí len od jeho fyzických aspektov (jeho architektúry, farebnosti, estetiky...), ale aj od sociálnych. V nich sú zahrnuté aktivity, ktoré tam ľudia vykonávajú, ktoré môžeme sledovať mapovaním správania a priamo pozorovacími metódami a sledovať tak ovplyvňovanie sa ľudí navzájom.

Tento poznatok je možné efektívne využiť pri tvorbe a zlepšovaní verejných priestorov.

Kľúčové slová: verejný priestor, správanie, štruktúra priestoru

LITERATÚRA

- AGHOSTIN-SANGAR A., Human Behavior in public spaces, Thesys, Sydney NSW. 2007
- ASCH, SOLOMON E. Group forces in the modification and distortion of judgments. 1952
- BANERJEE, ABHIIT V. "A Simple Model of Herd Behavior." Quarterly Journal of Economics. 1992
- MADANIPOUR A., Public and Private Spaces of the city. Routledge. Taylor and French Group, London, New York. 2003
- THWAITES K., PORTA S., ROMICE O., GREAVES M.. 2007. Urban Sustainability through Environmental Design. Routledge. Taylor and French Group, London, New York. 2007
- TUTTLE, HOWARD N. The crowd is untruth: The existential critique of mass society in the thought of Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger, and Ortega y Gasset. Vol. 176. Peter Lang. 1996

Kontaktná adresa:

Ing. Dominika Titková, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva v Nitre, Tulipánova 7, Nitra 949 01. mail: dominika.titkova@gmail.com, tel.: 0905 428 024